

**UNIVERSITY
OF TURKU**

This is a self-archived – parallel-published version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details. When using please cite the original.

AUTHOR	Tuomas Martikainen
TITLE	Uskontotieteen ja teologian yhteistyön edellytyksistä
YEAR	2024
DOI	10.62442/ta.148867
VERSION	Accepted manuscript
CITATION	Martikainen, T. (2024). 'Uskontotieteen ja teologian yhteistyön edellytyksistä', <i>Teologinen aikakauskirja</i> , 127(40). https://doi.org/10.62442/ta.148867
LICENCE	CC BY-NC

Teologinen Aikakauskirja

Puheenvuoro, luonnos 16.10.2024

Tuomas Martikainen

Uskontotieteen ja teologian yhteistyön edellytyksistä

Hanna Kuuselan *Syytös* (2024) on akateemisia piirejä keskusteluttanut syksyn uutuuskirja. Teos on takakantensa mukaan ”omakohtainen kertomus yliopistoista, jotka eivät enää tiedä, mitä ne tekevät” ja ”kirja kurjistuneesta työelämästä, hiipuvasta demokratiasta ja merkityksensä hukanneista yliopistoista”. Ajatuksenvaihtoon osallistuu myös Risto Heiskala ”Sivistysyliopiston raunioilla” -puheenvuorollaan (2024). Molempien sosiologien mukaan suomalaiset yliopistot ovat joutuneet utilitaristisen ja managerialistisen kurimuksen kouriin, jossa yliopistouudistuksen ja vahvan ministeriöohjauksen myötä valta on keskistetty harvalukuiselle johdolle ja yliopistojen ulkopuoliset arvot ohjaavat kohti tulosperusteisuutta ja tehokkuutta – sisällön kustannuksella. Ennen oli paremmin, toteavat sekä Heiskala että Kuusela.

Kuuselan ja Heiskalan näkemykset on käsittääkseni melko laajalti jaettu ainakin humanistis-yhteiskuntatieteellisissä yliopistopiireissä. Mielestäni kiinnostavaa on kritiikin fokusoituminen arvoihin. Kuusela korostaa demokratiaa ja Heiskala sivistystä luovuttamattomina lähtökohtina, joita heidän kritisoimansa uudistukset uhkaavat. Kaiken taustalta löytyvät uusliberaalit uudistukset, joiden moninaiset seuraukset tulevat nyt näkyviin. Heiskalalle olen itse – hänen siitä tietämättään – suuressa kiitollisuuden velassa, sillä hänen ja muiden sosiologien kirjoitukset uusliberalismista 2000-luvun alkupuolella auttoivat itsenäni paikantamaan tutkimuskysymykseni uudelleen. Erityisesti Heiskalan ja Eeva Luhtakallion toimittama *Uusi jako: miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* (2006) avasi omat silmäni uskonnollisen elämän uudelleen tulkinnalle.

En kuitenkaan liity nyt samaan enkelikuoroon demokratiasta ja sivistyksestä, vaan pohdin hieman suomalaisen teologian ja uskonnontutkimuksesta tilannetta. Inspiraation mietteisiini sain 2010-luvun lopulla kuulemastani organisaatiopsykologi Pekka Järvisen luennosta. Järvinen kysyi kuulijoilta: ”Tiedättekö missä suomalaisessa organisaatiossa on kaikkein vaikeimmin ratkaistavat sisäiset ongelmat?” En enää muista tiesikö kukaan, mutta vastauksen saimme pian: ”kirkossa”. Tästä alkoi Järvisen esitelmä, jossa hän pohti työpaikan arvojen ja toiminnan päämäärän keskinäistä suhdetta. Hänen mukaansa työpaikoilla, joissa toiminnan päämäärä on hyvin konkreettinen, esimerkiksi jonkin laitteen valmistaminen, henkilöstöristiriitojen sovittaminen on yleensä mahdollista. Työntekijöitä yhdistää halu saada laite mahdollisimman hyvin ja laadukkaasti valmiiksi, eikä onnistumisesta tai epäonnistumisesta ole loputtomasti erilaisia näkemyksiä. Laite joko toimii tai ei.

Sen sijaan kirkossa toiminnan päämäärä on hyvin abstrakti, esimerkiksi ”pelastus” tai ”armo”. Tästä johtuen yksittäiset työntekijät voivat omasta näkökulmastaan hyvin perustellusti olla jopa täysin vastakkaista mieltä kuin kollegansa. On myös mahdollista, ettei yhteistä päämäärää keskeisten arvojen tasolla löydy lainkaan. Tällöin yhteiseksi nimittäjäksi jäävät perustason suoritteet, mutta niitäkin jäytää jatkuva erimielisyys siitä, miksi toimintaa ylipäätään tehdään. Esimerkiksi uskontodialogissa yksi ratkaisu tähän arvoriistiiriitaan on etsiä yhteisiä nimittäjiä erottavien sijaan, jotta edes jonkun asian tiimoilta löytyy yksimielisyys. Erimielisyydet hyväksytään hiljaa ja ajatellaan niiden kuuluvat uskontoon joka tapauksessa. Järvisen näkemyksen mukaan siis perustavanlaatuisen kyvyttömyys tai haluttomuus löytää toiminnalle yhteisiä nimittäjiä johtaa konflikteihin. Näin ollen lienee odotettavissa, että Kuuselan ja Heiskalan tyytymättömyys nyky-yliopiston arvoihin pysyy ratkaisemattomana, kuten myös monet kirkon sisäiset ristiriidat.

Järvisen ajatusten perusteella on helppo ymmärtää myös monia akateemisia taistoja, joista suomalainen uskontotiedekään ei ole ollut vapaa. Esimerkiksi hermeneuttisen ja kognitiivisen uskontotieteen välillä kipunoi kivuliaasti 2000-luvun taitteessa. Myös uskontotieteen ja teologian keskinäinen suhde on ollut värikäs. Teologien aikaisemmassa dominanssissaan ei siitä tarvinnut juurikaan välittää, mutta uskontotieteilijäkeltanokille opetettiin ensimmäiseksi, että emme ole teologeja eikä meistä tule pappeja. Yliopistomaailmaan kuuluvat abstraktit tavoitteet ja ajattelu, jotka ovat siis mitä ominta kenttää syville ristiriidoille. Kun tavoitteena on ”totuus”, niin silloin on paljon pelissä.

Teologien itsevarmuus on vähentynyt ja heistä useampi on ilmoittanut olevansa uskonnontutkija. Nähdäkseni tämä johtuu suomalaisen yhteiskunnan maallistumisesta, mutta erityisesti kirkon sosiaalisen aseman suuresta murroksesta. Muutosten myötä kirkosta on tulossa enemmän kansalaisjärjestön kaltainen toimija, jota lähinnä omat kuuntelevat. Samanaikaisesti uskonto on noussut uusin tavoin valokeilaan ja luonut kysymyksiä, joihin tarvitaan aiemmasta poikkeavaa ymmärrystä, kuten Ville Jalovaaran (2010) kanssa jo tovi sitten pohdimme. Kasvanut moniuskontoisuus, maahanmuutto ja uushenkisyys sekä globaalit uskonnolliset muutokset ovat esimerkkejä näistä uusista tuulista. Teologien itsemäärittely uskonnontutkijaksi tai uskontotieteilijäksi on näissä oloissa luontevaa.

Kuuselan ja Heiskalan edustama sosiologia sopii mielestäni hyvin vertailukohtaksi teologialle. Sosiologia oli hetken aikaan modernisoituvan Suomen kansallistiede, mutta on nyt jäänyt sivupoluille yhteiskunnan kehittämisestä taloustieteen paistatella vastaavassa asemassa. Teologia menetti paikkansa jo paljon aiemmin. Silti niin sosiologialla kuin teologialla on tärkeä rooli aikamme tietotaloudessa, meitä kaikkia tarvitaan. Yhteiskunnan monimuotoistuminen ja kompleksit kehityskulut tarvitsevat tulkkinsa ja vahtikoiransa. Teologeja ja uskonnontieteilijöitä vaivaa nähdäkseni turha vaatimattomuus. Myös alojen perinteinen tonttijako luterilaisuuden/kristinuskon ja muiden uskontojen/henkisyyksien kesken ei mielestäni vastaa nykytodellisuutta.

En tiedä onko yliopisto syyllinen tai syytön, mutta sen tiedän, että teologian ja uskontotieteen kesken on selvästi nykyistä enemmän mahdollisuuksia yhteistyölle. Teologiassa on vuosisatainen perinne uskonnon tutkimukseen monista eri näkökulmista. Suomalaisen uskontotieteen vahvuus on erityisesti kansanomaisen uskonnollisuuden tutkimuksessa ja etnografiassa, sekä uskonnon ja muun elämän rajapintojen ymmärryksessä. Nykyisen yhteistyön syventämistä ja laajentamista voisi ainakin kokeilla, joskin se varmasti vaatisi yhteisten tavoitteiden ja arvojen määrittelyä. Ainakin Heiskalan tarjoama sivistys voisi sellaisena toimia. Oppialamme ovat jatkuvassa muutoksessa olevia tietämisen järjestelmiä. Kun maailma muuttuu, niin myös kysymykset ovat ainakin osin uusia. Niihin me kaikki etsimme parhaita mahdollisia vastauksia.

FT Tuomas Martikainen on uskontotieteen professori Turun yliopistossa. Hänen tutkimuksensa käsittelee maahanmuuttajien kotoutumista, uskonnollisia yhteisöjä ja uskontojen markkinaistumista.

Heiskala, Risto (2024). Sivistysyliopiston raunioilla. *Sosiologia* 61(3).
<https://journal.fi/sosiologia/article/view/147137>

Heiskala, Risto & Eeva Luhtakallio (toim.) (1996). *Uusi jako: Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus.

Jalovaara, Ville & Tuomas Martikainen (2010). Suomi maallistumisen jälkeen. Valtiokirkollisuudesta uskontojen markkinoihin. Tuomas Martikainen & Ville Jalovaara (toim.) *Uskonnon ylösousemus: Kirkon, uskonnon ja kulttuurin muutos*. Helsinki: Magma, 27–39.

Kuusela, Hanna (2004). *Syytön*. Tampere: Vastapaino.